

A. Holkamp

DE LIQUIDITEIT IN HET ZUIDHOLLANDS GLASDISTRICT

L27
13

Mededelingen en Overdrukken
No. 1

Landbouw-Economisch Instituut
Conradkade 175 - Den Haag - Tel.: 61.41.61

Overdruk uit "Groenten en Fruit" van 19 juni 1968, 23e jaargang No.: 49

Regelmatig licht het LEI de financiële positie van de bedrijven in het Zuidhollands Glasdistrict door. Dat is onder meer gebeurd in 1959, 1966 en, nu kort geleden, per 1 januari 1968. Men kan dus zeggen dat de vinger aan de financiële pols wordt gehouden.

Deze belangstelling vindt zijn oorzaak in de zwakke financiële positie van veel bedrijven. De indruk bestaat, dat vele tuinders te veel letten op de mogelijkheden tot vergroting van het inkomen en te weinig op de financieringsrisico's. De huidige liquiditeitsmoeilijkheden zijn daar een bewijs van.

Aan het rapport, dat binnenkort zal verschijnen, worden in dit artikel enkele gegevens ontleend. Financieringskwesties lenen zich meestal niet voor een korte beschrijving. De meerdere inspanning die dit artikel van de lezer vraagt, is echter, gezien het belang van een goede financiering voor het voortbestaan van het bedrijf, alleszins de moeite waard.

De rentabiliteit

Tot en met het jaar 1963 waren de exploitatiekosten van het tuinbouwbedrijf, zowel in het Westland als in De Kring, gemiddeld in vrij ruime mate door de opbrengsten gedekt. Onder invloed van een sterke daling van de opbrengstprijzen aan de ene kant en van een dito stijging van de lonen anderzijds, kwam in 1964 de terugslag, waarbij de opbrengsten onder de kosten kwam te liggen (zie figuur 1). Geen van de beide gebieden heeft zich hiervan nadien weten te herstellen, al dient gezegd dat de ontwikkeling in het Westland minder ongunstig was dan die in De Kring.

Het behoeft geen betoog, dat een goede rentabiliteit de basis moet vormen voor een gezonde financiële positie. Hiervan is sprake wanneer het bedrijf zodanig is gefinancierd, dat zowel alle betalingsverplichtingen op tijd kunnen worden nagekomen, als de vermogensbehoeften die uit de exploitatie voortvloeien kunnen worden gedekt.

Van deze vermogensbehoeften noemen wij in het bijzonder de uitbreidings- en diepte-investeringen die zich in de huidige ontwikkeling van arbeidsintensief naar kapitaalintensief bedrijf aandienen. Deze investeringen zullen voor een deel met eigen vermogen, dat is in de praktijk uit besparingen, moeten worden gefinancierd. Financiering geheel of in sterke mate met vreemd vermogen, is alleen dan verantwoord wanneer er zekerheid bestaat dat in de toekomst voldoende winst zal worden gemaakt om, met de afschrijvingen de hoge aflossingslasten te kunnen dekken.

Het financieringsgedrag

Vele tuinders - en niet alleen de tuinders - zijn bij hun financieringsbeleid in het jongste verleden van een onveranderde winstgevendheid voor de toekomst uitgegaan. Zij hadden in hun financieringsprogramma geen reserves ingebouwd ter voorkoming van liquiditeitsmoeilijkheden in jaren waarin door ongunstiger bedrijfsresultaten onvoldoende middelen beschikbaar zouden komen om de aflossingen te kunnen voldoen.

Bij een onderzoek naar de financiële positie 1) hebben we - in 1963 - op het gevaar hiervan gewezen. Thans, na de ongunstige wending van de rentabiliteit, is menig bedrijf in moeilijkheden gekomen. Alvorens een indruk te verschaffen van de situatie per 1 januari 1968, geven we in tabel I een beeld van het gemiddelde financieringsbeleid in de jaren 1963, 1964 en 1965. (zie tabel I).

De veranderingen in het totale vermogen zijn per definitie gelijk aan die van het totale kapitaal; het zijn als het ware twee kanten van dezelfde medaille.

Duidelijk blijkt, hoezeer de financiering in 1964 op winstverwachting was gebaseerd; nadat reeds in 1963, althans in het Westland, het accent op financiering met vreemd vermogen lag, nam het krediet in 1964 nog veel sterker in omvang toe. Door het uitblijven van besparingen ontstond er uit financieringsoogpunt een wanverhouding tussen toevloeiing van eigen en vreemd vermogen. Dit financieringsgedrag kon, bij het lage rendement, geen stand houden. We zien dan ook dat het bedrag dat in 1965 aan krediet werd opgenomen, gemiddeld nog geen 10% bedroeg van het in 1964 opgenomen bedrag.

In 1963 en 1964 is 70 à 80% van de totale vermogensaanwas in duurzame produktiemiddelen geïnvesteerd. De toeneming van de kasmiddelen was in 1963 voldoende om de stijging van de vlottende vermogensbehoefte welke zowel door de stijging van de lonen als door de uitbreiding van het productieapparaat was ontstaan, te dekken. In 1964 was sprake van een belangrijk tekort, dat alleen door het Westland - door de relatief gunstige bedrijfsinkomsten - in 1965 enigermate kon worden gecompenseerd. De beleggingen buiten het bedrijf hadden, behalve op de verplichte deelnemingen in de veiling en op premies levensverzekering (tezamen ca. f.1000,- per jaar), voornamelijk betrekking op woonhuizen en leningen aan derden.

De ontwikkeling in 1966 en 1967

De uitkomsten waren ook in 1966 en 1967 teleurstellend, met niveauverschillen ten gunste van het Westland (zie figuur I). De investeringsactiviteiten waren in beide gebieden dan ook verschillend. Een globale becijfering gaf als uitkomst:

	<u>Westland</u>	<u>De Kring</u>
Bruto-investering 1966 gem.p.bedrijf	f.17.100	f.14.500
Bruto-investering 1967 gem.p.bedrijf	f.17.100	f.13.100
Bruto-investering in twee jaar	f.34.200	f.27.600
Afschrijving in twee jaar	f.24.800	f.29.000
Netto-investering in twee jaar	f. 9.400	- f. 1.400

Tegenover de negatieve netto investering in de Kring staat een uitbreiding van de liquiditeiten (kas- en banksaldi e.d.) en beleggingen in deze 2 jaar met f.10.000 per bedrijf, maar ook een uitbreiding van het vreemde vermogen met f.8.000 per bedrijf. De financiële positie van de Kring is

1) Studie no.8: De financiële positie van de tuinbouwbedrijven in het Zuid-hollands Glasdistrict

in deze twee jaar verder verslechterd. Ook in het Westland nam het vreemde vermogen met f.8.000 toe. Daar staat echter tegenover de becijferde uitbreiding van de productiecapaciteit en een toeneming van liquiditeiten en beleggingen met f.7.000 per bedrijf. In de financiële positie van het Westland is in de jaren 1966 en 1967 weinig verandering opgetreden.

De vermogenspositie per 1 januari 1968

Na het gemiddelde ontwikkelingsbeeld in enkele jaren, voorafgaand aan de momentopname van de financiële positie per 1 januari 1968, zijn we thans gekomen tot de vraag: hoe staan de tuinders er nu in feite in financieel opzicht voor ?

In het kader van dit artikel moeten we weer gebruik maken van gemiddelde cijfers per bedrijf. Door een onderverdeling van de bedrijven naar enkele gezichtspunten, hopen we echter enig inzicht in de verschillen, die er tussen de bedrijven bestaan, weer te kunnen geven.

Aan de mogelijkheid tot het vormen van eigen vermogen moet een grote betekenis worden toegekend. Daarom beginnen we met een onderscheiding in bedrijven, die in de jaren 1964 en 1965 gemiddeld hebben weten te sparen en die, welke op het eigen vermogen inteerden. Hier volgt de balans voor deze groepen en voor de totaalgroep, gemiddeld per bedrijf. (zie tab.2)

Uit het bovenste gedeelte van tabel 2 blijkt dat er tussen de beide groepen, zowel in het Westland als in De Kring, grote verschillen bestaan wat betreft rentabiliteit en spaarcapaciteit. Gemiddeld bedroeg het bedrag dat door het Glasdistrict in 1964 en 1965 was bespaard, ca. 2% van de kosten. Voor de groep "bespaard" bedroeg dit percentage echter ongeveer 12% positief, voor de groep "ontspaard" meer dan 10% negatief, zodat het verschil in spaarkracht tussen deze beide groepen in de genoemde jaren op ruim 20% van de kosten kan worden becijferd.

De grote invloed van de spaarkracht op de vermogenspositie komt in de balans van tabel 2 tot uiting: de ondernemers die in 1964 en 1965 tot positieve besparingen kwamen, hebben hun bedrijf gemiddeld tot grotere omvang weten te brengen dan de ondernemers der ontsparende bedrijven. Zij hebben hun bedrijf daarbij bovendien in een veilige verhouding tussen eigen en vreemd vermogen gefinancierd.

Ten aanzien van de ontsparende bedrijven draagt deze verhouding, zo veel te meer omdat deze bedrijven op het eigen vermogen inteerden, een veel riskanter karakter met betrekking tot de mogelijkheid om steeds aan alle betalingsverplichtingen te voldoen, om nog niet te spreken van de mogelijkheid om investeringen te verrichten die noodzakelijk zijn om het bedrijf up to date te houden.

Deze laatste groep, die 45% van alle bedrijven in het Zuidhollandse Glasdistrict uitmaakt, bevindt zich derhalve gemiddeld in een ongunstige financiële positie. Dit percentage van 45 zal in 1966 en 1967 ongetwijfeld hoger zijn geweest, aangezien de bedrijfsuitkomsten in deze jaren gemiddeld ongunstiger waren dan in 1964 en 1965.

Op grond hiervan kunnen we stellen dat in het tijdvak 1962 tot en met 1967 de helft van de tuinders tot besparing, de andere helft tot ontsparing is gekomen.

Het percentage eigen vermogen

Het percentage eigen vermogen bedroeg per 1 januari 1968 gemiddeld 58% voor het Westland, 53% voor De Kring. Wanneer elk bedrijf in deze verhouding met eigen vermogen zou zijn gefinancierd, zou de financiële positie van het Glasdistrict aanmerkelijk gunstiger zijn geweest dan in werkelijkheid het geval is. De werkelijkheid is namelijk, dat dit percentage van bedrijf tot bedrijf sterk uiteenloopt, zodat er enerzijds bedrijven zijn met veel eigen vermogen - dus met weinig rente- en aflossingsverplichtingen -, anderzijds bedrijven met weinig eigen vermogen die op zware lasten zitten; met alle daartussen liggende nuances. Het een en ander blijkt uit de verdeling van de bedrijven over een viertal klassen van verschillend percentage eigen vermogen (Zie tabel 3).

De bedrijven in de lagere solvabiliteitsklassen (met relatief weinig eigen vermogen) zijn iets sterker vertegenwoordigd dan de bedrijven met relatief veel eigen vermogen. Daar staat tegenover, dat de eerstgenoemde bedrijven (blijkens de boekwaardepercentages) gemiddeld met nieuwere produktiemiddelen zijn toegerust, zodat de noodzaak tot vervanging iets minder urgent is.

Ook in deze cijfers komt tot uiting, dat de financiële positie in nauwe relatie staat tot de spaarkracht: de sparende bedrijven worden het meest aangetroffen in de hogere solvabiliteitsklassen.

De liquiditeit op lange termijn

Bij de ontwikkeling naar het kapitaalintensieve bedrijf zullen de daarvoor noodzakelijke uitbreidings- en diepte-investeringen voor een deel met eigen vermogen moeten worden gefinancierd. Bij een matige uitbreiding van stel 10% van de jaarkosten (4% van het geïnvesteerde vermogen) per jaar zou, bij een evenwichtige verhouding in de financiering met eigen en vreemd vermogen, een besparing van 5% per jaar noodzakelijk zijn.

Op basis van het rentabiliteitsniveau 1964/1965 kan slechts 40% van de bedrijven hieraan voldoen. Op basis van het niveau 1962/1963 bedraagt dit percentage 65%. Hieruit blijkt, dat zelfs onder gemiddeld gunstige rentabiliteitsverhoudingen een vrij groot deel van de bedrijven niet in staat is een minimale groei met voldoende eigen middelen te financieren.

De laatste 10 jaar is het groeitempo sterker geweest dan het tempo van de besparingen. Het percentage eigen vermogen is in deze 10 jaar, ondanks de prijsstijgingen voornamelijk van grond en woonhuizen, gedaald van 70 naar 56. De liquiditeit op lange termijn, dat is de mate waarin men in staat is steeds tijdig aan alle betalingsverplichtingen die uit de op continuïteit gerichte exploitatie van het bedrijf ontstaan, te voldoen, is daardoor ernstig verzwakt. Aan verdere verzwakking kan, bij aanhoudende ongunstige rentabiliteit, niet worden ontkomen.

Uiteraard zullen de vrijkomende afschrijvingen, voorzover zij zullen worden verdiend, zoveel mogelijk voor versterking van de kaspositie worden aangewend. Bedrijven die hierin slagen, kunnen het, vooral als zij met nieuwe produktiemiddelen zijn toegerust, nog lang volhouden. Anders ligt het voor bedrijven waarvan niet alleen de waarde van de produktiemiddelen, maar ook de voorraad kasmiddelen wordt aangetast.

Zoals uit tabel 2 blijkt, beschikken de bedrijven die in 1964/1965 op het eigen vermogen inteerden, over een geringe voorraad kasmiddelen e.d. (gemiddeld 8% van de totale balanswaarde), die in de meeste gevallen geen reserves bevat voor het opvangen van verliezen.

De liquiditeit op korte termijn

De vraag, of een bedrijf op korte termijn liquide kan worden geacht, kan in engere zin worden beantwoord door een vergelijking van de voorraad kasmiddelen, de banksaldi, de voorraden, de veldinventaris en de direct liquideerbare beleggingen (effecten) aan de ene kant en de bestaande betalingsverplichtingen op korte termijn aan de andere kant.

Het saldo is voor de groepen bedrijven met relatief weinig eigen vermogen en voor alle bedrijven in een gemiddeld bedrag per bedrijf in tabel 4 weergegeven (saldo I). Dit saldo is vervolgens verhoogd met de dispositieruimte van de krediet hypotheek (saldo II). Door toevoeging aan saldo II van de afschrijvingen - gesteld dat deze in 1968 volledig zullen vrijkomen - en door aftrekking van de verplichte aflossingen, wordt dan het bedrag verkregen dat in 1968 voor de teeltfinanciering beschikbaar zal zijn als in dat jaar de besparingen 0 zullen bedragen (saldo III) en alle korte schulden zijn voldaan. Saldo III is tenslotte uitgedrukt in % van de jaarkosten, met aanvullende vermelding van het percentage dat zou ontstaan indien de besparingen en ontsparingen - in % van de kosten - in 1968 per saldo even groot zullen zijn als zij in 1964/1965 zijn geweest.

Zoals uit tabel 4 blijkt, is de liquiditeit van de bedrijven die in 1964/1965 ontspaarden - in het bijzonder van de bedrijven met weinig eigen vermogen - gemiddeld ongunstig. Dit in tegenstelling tot de bedrijven die bespaarden: deze bedrijven konden - de bedrijven met minder dan 40% eigen vermogen uitgezonderd - de behoefte aan middelen voor de korte termijn in ruime mate dekken.

Deze behoefte heeft betrekking op de uitgaven voor de teelt tot het moment waarop deze uit de opbrengsten kunnen worden bekostigd, alsmede op eventuele investeringen, voorzover deze niet met vreemd vermogen worden gefinancierd. Stellen we deze tezamen arbitrair op 30% van de jaarkosten, dan zal het leverancierskrediet voor veel bedrijven onvoldoende zijn om het tekort te kunnen dekken en zal door middel van oogstkredieten, eventueel uitstel van aflossing, een uitweg moeten worden gezocht.

Van de mate waarin in 1966 en 1967 werd afgelost, kon ten aanzien van de bankschulden een indruk worden verkregen: in de groep "ontspaan" met minder dan 40% eigen vermogen werd aan de aflossingsverplichtingen in 1966 en 1967 voor 70 à 80% voldaan. Voor de groep "bespaan" van dezelfde solvabiliteitsklasse werd hiervoor gemiddeld een percentage van 90 becijferd. In de groep met 40-60% eigen vermogen lag dit percentage hoger, in de hogere solvabiliteitsklassen werd meer afgelost dan verplicht was.

In het kader van dit artikel kon niet worden nagegaan, in hoeverre door herfinanciering verlichting van de aflossingsverplichting is toegepast.

Het aantal bedrijven dat zich thans in een min of meer gespannen situatie bevindt, laat zich bij dit statistische onderzoek niet eenvoudig vaststellen. Een percentage van 20 lijkt nog aan de voorzichtige kant en van minstens 5%, zo geen 10% van de bedrijven kan aannemelijk worden geacht, dat de toestand van illiquiditeit ernstige vormen heeft aangenomen.

Tenslotte

De totale waarde van de bezittingen van de tuinders in het Zuidhollands Glasdistrict, ten bedrage van naar schatting 1.500 miljoen gulden, is voor ca. 60% met eigen en 40% met vreemd vermogen gefinancierd. Zoals reeds werd opgemerkt, vormt niet deze gemiddelde verhouding maar het feit dat het percentage eigen vermogen van bedrijf tot bedrijf zeer sterk uiteenloopt, de oorzaak van de liquiditeitsmoeilijkheden in dit gebied.

Het totale bedrag aan vreemd vermogen van ongeveer 600 miljoen gulden bevindt zich voor 80% in bedrijven met relatief weinig eigen vermogen en voor de helft daarvan in bedrijven die de laatste 4 jaren op het eigen vermogen inteerden. Oorzaak hiervan is de uitgebreide kredietverlening aan relatief weinig rendabele bedrijven, die vooral in de jaren 1963 en 1964 een grote investeringsactiviteit aan de dag legden.

De verdere ontwikkeling hangt af van de rentabiliteit in de komende jaren. Blijft zij op het huidige niveau of wordt zij nog ongunstiger, dan zal het aantal illiquide bedrijven verder toenemen en zullen steeds meer ondernemingen in hun bestaan worden bedreigd.

Wordt de rentabiliteit zoveel beter dat een groot percentage bedrijven weer een statische, wellicht zelfs een dynamische continuïteit kan nastreven, dan kunnen de vier achterliggende jaren worden beschouwd als een impasse waaruit met betrekking tot de financiering veel lering kan worden getrokken.

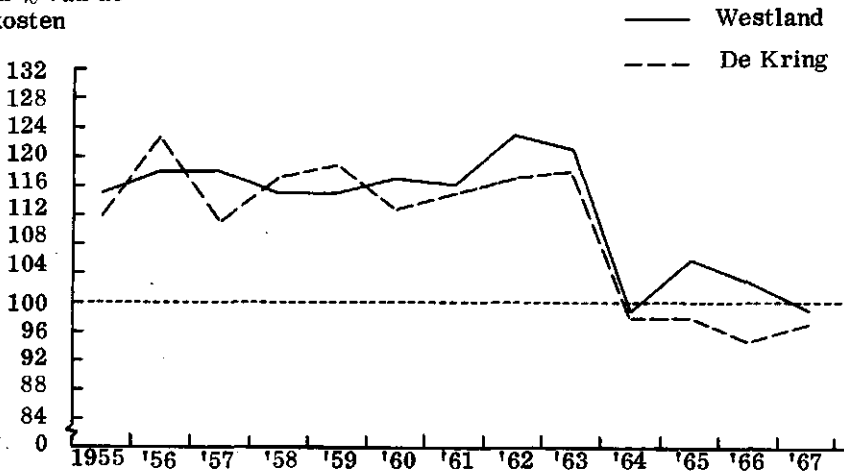
Deze lering zal dan moeten resulteren in een wijziging van het financieringsgedrag, door een geringer gebruik van vreemd vermogen en door de vorming van weerstandskracht tegen gevaren van illiquiditeit.

De besparingen van de meeste bedrijven zullen vermoedelijk echter niet toereikend zijn om zowel de investeringen te verrichten die nodig zijn voor aanpassing van de bedrijfsstructuur aan de technische ontwikkeling, als om daarbij tevens een voorzichtig financieringsbeleid te kunnen volgen.

Vele tuinders zullen daardoor toch weer moeten kiezen tussen de kwade kansen van een onevenwichtige financiering en de risico's die het achterblijven in ontwikkeling voor de rentabiliteit met zich brengen. En daarmee zal het probleem van de financiering van persoonlijke ondernemingen in een periode van groei, ook in jaren van gunstiger rentabiliteit blijven bestaan.

Figuur 1. De ontwikkeling van de rentabiliteit in de jaren 1955 t/m 1967
1)

Opbrengsten
in % van de
kosten

1) 1966 en 1967 voorlopige cijfers

Tabel 1. Veranderingen in vermogen en kapitaal in 1963, 1964 en 1965

	WESTLAND			DE KRING		
	1963	1964	1965	1963	1964	1965
VERMOGEN						
Toe- of afname eigen vermogen	8100	-600	4100	12100	100	2600
Toename vreemd vermogen	11000	18900	2300	11900	19500	900
Toename totale vermogen	19100	18300	6400	24000	19600	3500
KAPITAAL						
Netto-investering ^{x)} in duurzame produktiemiddelen	13200	15400	-500	16500	14500	-500
Toe- of afname liquide en vlottende middelen	3600	-2100	3900	4200	100	-400
Toename beleggingen buiten bedrijf	2300	5000	3000	3300	5000	4400
Toename kapitaal	19100	18300	6400	24000	19600	3500

x) bruto-investering, verminderd met de afschrijvingen.

Tabel 2. De gemiddelde balans per 1 januari 1968
(x duizend gulden)

	WESTLAND			DE KRING		
	Alle bedr.	Bedr. die in '64/65 hebben besp.	ontsp.	Alle bedr.	Bedr. die in '64/65 hebben besp.	ontsp.
Aantal bedrijven	105	58	47	98	55	43
Opbrengst 1962/63 in % van de kosten	118	127	108	111	116	105
Opbrengst 1964/67 in % van de kosten	99	108	88	93	99	85
Besparing 1964/65 in % van de kosten	3	14	- 10	1	11	- 11
BEZITTINGEN						
Grond	37	37	36	29	31	26
Slijtende produktiemiddelen	119	133	102	128	152	98
Bedrijfswoning(en)	25	27	22	19	22	15
Voorraden, vorderingen, liquide middelen	27	38	13	34	47	16
Beleggingen, leningen e.d.	24	30	19	29	39	17
Totaal	232	265	192	239	291	172
GEFINANCIERD MET:						
Kort krediet	11	9	14	15	14	15
Krediet hypotheek Boerenleenbank	8	4	12	11	9	13
Vaste voorschotten Boerenleenbank	52	48	57	54	51	58
Overige banken	4	3	4	3	3	5
Familie en particulieren	16	15	19	17	20	13
Totaal vreemd vermogen	91	79	106	100	97	104
Eigen vermogen	141	186	86	139	194	68
Totaal	232	265	192	239	291	172
Eigen vermogen in % totale vermogen	61%	70%	45%	58%	67%	39%
Beoekwaarde duurzame produktiemiddelen in % van de nieuwwaarde	56%	59%	53%	55%	56%	54%
Gemiddelde leeftijd (oudste) ondernemer	46	44	48	47	47	47

Tabel 3. Spreiding van het percentage eigen vermogen

solvabiliteitsklasse (percentage eigen vermogen)	WESTLAND			DE KRING		
	aantal bedrijven in procenten		in '64/65 ontspaard	aantal bedrijven in procenten		in '64/65 ontspaard
	in '64/65 bespaard	in '64/65 ontspaard		in '64/65 bespaard	in '64/65 ontspaard	
Minder dan 40%	8 (63)	16 (54)	11 (63)	21 (56)		
40 - 60%	11 (64)	16 (54)	15 (57)	9 (55)		
60 - 80%	14 (58)	7 (56)	12 (54)	10 (53)		
80 - 100%	22 (53)	6 (47)	18 (51)	4 (51)		
Totaal aantal bedrijven in %	55 (58)	45 (53)	56 (56)	44 (54)		

Tussen haakjes: boekwaarde van de slijtende duurzame produktiemiddelen in procenten van de nieuwwaarde (ongewogen gemiddelden).

Tabel 4. Liquiditeit op korte termijn en bestedingsruimte 1968
in gulden gemiddeld per bedrijf

	Alle bedrijven		Bedrijven waarvan perc. eigen vermogen			
			minder dan 40%		40 - 60%	
	gespaard	ontspaard	gespaard	ontspaard	gespaard	ontspaard
WESTLAND						
Saldo I	29700	600	- 7100	-15300	15000	100
Saldo II (inclusief kredietruimte krediet hypotheek)	37200	6500	- 2300	- 9700	26800	4900
bij: afschrijvingen (1967)	13700	11300	15700	12300	17100	10900
af: verplichte aflossingen (1968)	- 5000	- 5500	-11000	- 7500	11000	- 6500
Saldo III (besparing 1968 = 0)	45900	12300	2400	- 4900	32900	9300
Saldo III in % van de kosten 1967	51%	16%	2%	- 6%	31%	13%
Idem ± besp./ontsp. 1964/'65 in % van de kosten 1964/'65	65%	6%	6%	- 19%	40%	3%
DE KRING						
Saldo I	32800	900	2900	-10500	12900	4900
Saldo II (inclusief kredietruimte krediet hypotheek)	44800	3700	12100	-11800	23300	6600
bij: afschrijvingen (1967)	16200	12000	18900	13800	15500	11300
af: verplichte aflossingen (1968)	- 6500	- 7500	-15000	-10500	- 7000	- 7000
Saldo III (besparing 1968 = 0)	54500	8200	16000	- 8500	31800	10900
Saldo III in % van de kosten 1967	52%	11%	13%	- 10%	35%	14%
Idem ± besp./ontsp. 1964/'65 in % van de kosten 1964/'65	68%	0%	23%	- 25%	44%	7%